

Merre tovább magyar vidék, magyar falu?

**MAGDA SÁNDOR – BUJDOSÓ ZOLTÁN – SZŰCS CSABA –
HOLLÓ ERVIN**

Kulcsszavak: vidék, gazdaság, foglalkoztatás, falvak, fejlesztési cél, támogatás

JEL-kód: R11

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz minden szempontból stratégiai fontosságú volt. A csatlakozás révén adódó lehetőségek kihasználása, a vidékgazdaság fejlesztése napjaink komoly kihívása.

A témához kapcsolódó irodalom a vidéki társadalom és a vidéki területek felértékeléséről ír, ugyanakkor a vidék helyzete sok területen súlyos válságot mutat. Az eltérő adottságok és lehetőségek miatt az egyes vidéki területek fejlődése jelentősen eltérő, így súlyosan sérül az esélyegyenlőség.

A vidék gazdasági, ökológiai és társadalmi, kulturális funkciókkal rendelkezik. Ez az adottság azt jelenti, hogy okszerűen kell gazdálkodni a természeti erőforrásokkal, meg kell óvni az élő és élettelen környezetet, meg kell őrizni a biodiverzitás lehetőségeit és szerephez kell jutniuk a vidéki közösségeknek, valamint tanulmányozandók és meg kell tartani a csak vidéken megismerhető népi értékeket.

Ha fejlődést akarunk, akkor meg kell erősíteni a gazdasági alapokat. A vidékfejlesztés komplex tevékenység, melynek sikere nagyban függ a politikai elképzelésektől. A falvak jelentősen különbözhetnek, hiszen beszélhetünk: tanyás, aprófalvas és magas arányú cigány népességgel rendelkező térségekről.

Az elmaradott térségekben munkahelyek teremtése és a foglalkoztatás növelése nélkül nincs előrelépés. A társadalmi beilleszkedés útvonala az iskolán és a munkán keresztül vezet. De munka nincs, ha nincs legalább minimális iskolai végzettség, amihez az szükséges, hogy a szülők betartsák a tankötelezettségi törvényt. A gyerekek felzárkóztatásához leghatékonyabb intézménytípus a kis létszámmal működő családi kisiskola.

Sok esetben segít a közmunka, de csak azok az emberek kapjanak ilyen lehetőséget, akiknek a gyermeke iskolába jár. A közmunkásoknak – munka mellett – el kellene végezni legalább a 8 osztályt, hogy a szükséglethez és a továbblépéshez igazodó képzésre alkalmasak legyenek. A falutípusoktól függően differenciált képzésre van szükség.

Kiemelten fontos a népességmegtartó erő fejlődése. Idő kell a legfontosabb gazdasági és szociális körülmények megteremtéséhez, meg kell oldani a lakhatást és a munkavállalást, a minőségi élet feltételeinek megteremtése pedig segíthet a helyben maradásban.

Újszerű elképzelés, hogy a MATE Gyöngyösi Tangazdasága segítségével és szervezésével indítják újra a falusi kertekben a termelést.

A vidék problémái súlyosak, de a vidéki területeken jelentkező nehézségek orvosolhatók, ám a megoldás igen összetett cselekvéssorozatokat kíván a kormánytól, az önkormányzatoktól és maguktól a lakosoktól is. A siker a települések élhetőségének megteremtésén múlik. A mezőgazdasági tevékenység jól szervezve sok ember fog-

lalkoztatását oldhatja meg. Ezért törekszünk a Gyöngyöshöz közeli falvak tevékenységét felmérni, a legjobb lehetőségeket feltárni és a kívánatos tevékenységhez tanácsot adni.

Indokolt a változtatás, sok esetben a zöldség-gyümölcs termelés arányának növelése, az öntözött területek kiterjesztése, az erőforrások fenntartható használata egyre sürgetőbb. A hatékonyság és versenyképesség javítása mellett a népességmegtartás, valamint a környezet- és tájvédelem is fontos célként kezelendő.

A 2016-os kutatás során részletes adatok és felmérések alapján határoztuk meg az egyes községek javasolt agrártermelését. Új kutatásunkban az adatbázis bővítése folyamatosan történik, így megítélésünk szerint az adatbázis alapján komoly következtetéseket vonhatunk le. Kutatásunk jelenlegi fázisában a hipotéziseket javaslatként fogalmaztuk meg.

BEVEZETÉS

Magyarország jövőbeni sikere nagymértékben függ a vidék társadalmi, gazdasági helyzetétől. Annak ellenére, hogy a globális urbanizációs tendenciák ösztönzik a népesség városokba áramlását, a vidéken élő emberek szerepe a gazdaság működésében továbbra is nélkülözhetetlen. Hangsúlyozni kell ezt, mert Magyarország mindig akkor volt sikeres, amikor a magyar vidék, a magyar falu jelentősen hozzájárult az ország teljesítményéhez. Ez igaz az 1945 és a rendszerváltás előtti korszakokra, de ki kell mondani, hogy napjainkban és a későbbiekben sem lehet ez másként. Ezért, tudomásul véve a világban és az Európában végbemenő változásokat, egy olyan jövőbeni terv kimunkálását, megvalósítását kell szorgalmazni, amely a vidéken élő emberek számára versenyképes életfeltételeket, környezetet, körülményeket biztosít, melynek eredményeként csökken az elvándorlás. Nem fogadható el az, hogy a nagyvárosoktól és az autópályáktól már 20-25 km-re eltávoluló falvak úgymond haladó, sötét településekké váljanak. Látna az elmúlt 10-15 év történéseit, ez a folyamat egyre csak gyorsul, pedig az itt meglévő humán, történelmi és természeti értékek soha semmivel sem pótolhatók. Ezért kiemelten kell foglalkozni az alacsonyabb lélekszámú településeken élők helyzetével.

A községek részben veszélyeztetettek, az itt élők átlagéletkora (42 év) két szélsőség között mozog: Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, 91 községben az átlagéletkor 35 év alatti, míg Vas és Zala megyében 42 településen az átlagéletkor 50 év feletti. Az előregedő településeken a házi orvosok tevékenysége gyakran csak helyettesítéssel fenntartható. Fontos feladat az alsórendű utak gyors ütemű felújítása a munkahely, a kórházak és a szakrendelők szükség szerinti elérése érdekében.

Vecsei Miklós, a társadalmi felzárkózásért felelős miniszterelnöki biztos, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat alelnöke arra hívja fel a figyelmet, hogy az ország háromszáz legszegényebb településén mintegy 370 ezren élnek. A születendő gyerekek száma viszont több, mint egy jobb helyzetű, 1 millió lakossal rendelkező régióban. Ezt a helyzetet a koronavírus hatására bekövetkezett változások tovább mélyítik.

A falvakban komoly gondot jelent a társadalom előregedése. Különösen veszélyes a népességfogyás szempontjából azon községek léte, ahol a fiatalok aránya kisebb, mint 15%, ez a települések mintegy ötöde. Kutatás szerint 147 település jövője forog veszélyben, ahol a fiataikorúak aránya 10% alatti (Béres, 2021). Ezen az arányon változtatni kell.

Az említett települések fennmaradásá-

nak alapvető feltétele, hogy ha részben is, de gondoskodni kell az ott élőkről, ezért vonzóvá kell válnia a településnek ahhoz, hogy a lakosok száma ne csökkenjen, hanem legalább stagnáljon. Ez viszont csak akkor valósulhat meg, ha a lakossági létszámtól függetlenül biztosított az óvoda, az iskola és olyan ellátórendszer, ahol a nyugdíjasok biztonsággal eltölthetik az egész napot. Vagyis a többségében EU-támogatással felújított és eredeti állapotában tündöklő templomok mellett működniük kell azoknak az intézményeknek is, amelyek lehetővé teszik a jövő nemzedékéről és az ország eddigi sikereihez nagyban hozzájáruló nyugdíjasokról való gondoskodást.

A mezőgazdasági tevékenység sikerét az ökológiai adottságok és a föld minősége határozzák meg. A földhasználat arányait az ökológiai adottságoknak megfelelően szükséges kialakítani. Célunk, hogy a falvak a rendelkezésre álló erőforrásokkal és javakkal helytálljanak a világpiaci versenyben és biztosítsák a foglalkoztatás lehetőségét is (Bozsik, 2004). A termőterületek megmaradása érdekében semmiféleképpen nem támogatható az infrastrukturális célra igénybe vett területhányad növelése. Kádár (2008) kifejti, hogy a 90-es évektől 500 000 hektárral csökkent a termőterület. A földhasználat kérdései a vidéki lehetőségeket és termelést alapvetően meghatározzák.

IRODALMI ÁTTEKINTÉS

Irodalmi áttekintésünkben a témához kapcsolódó irodalmak egy részére tudunk csak utalni, a terjedelmi korlátok részletesebb kifejtést nem tesznek lehetővé. Fontosnak tekintjük a földhasználat kérdéseit, olyan földhasználati rendszert kell kialakítani, mely környezete adottságaihoz és korlátaival a lehető legjobban illeszkedik. Magyarország nemzeti vagyonának mintegy 20%-át a termőföld jelenti. A földhasználati változásokat részletesen elemzi például Magda R. (2007), Magda

S. és Gergely (2006), Szűcs et al. (2016), Buday-Sántha (2010).

A vidék helyzete nem túl jó, ezért arra kell törekedni, hogy a vidéki lakosság helyzete javuljon és helyben találja meg boldogulását. V. Német (2010) szerint a falusi lakosság az infrastrukturális költségeket sem tudja kifizetni. Szerinte: „A vázolt probléma jelentősen hozzájárul ahhoz, hogy rohamosan elnéptelenedő, öregedő falvakat mutat a statisztika. S a falukép könyörtelenül igazolja a számokat. Lakatlan, eladhatatlan, düledező házak sora fogad bennünket vidéken. Műveletlen kertek tagozódnak a gondozottak közé. A munkanélküliség az egekbe szökött. A falvakban már rég nincs munka, a városi üzemekből is legelőször a bejárásai költséggel terhelt munkavállalókat bocsátották el. Aki dolgozik, az is jellemzően alacsony bérért. Az elmúlt években a településeken elérhető szolgáltatások körét jelentősen szűkítették. Bezárták az iskolát, lakat került a postára, a vegyesboltra. Felszámolták a vasúti szárnyvonalakat, az autóbuszjáratokat. Idősödő házi orvosok kezelik a városiaknál lényegesen rosszabb életkilátásokkal bíró falusi embereket. Egyre nő a betöltetlen körzetek száma. *A kistelepüléseinket kilátástalanság, a globális gazdasági és ökológiai változásokkal szembeni teljes kiszolgáltatottság, eszköztelenség jellemzi.*”

A községekben az iskola szoktathatja munkára a fiatalokat. Ezek az általános iskolai képzések teszik lehetővé a továbblépést, a középfokú (agrár)képzésre nevelést. Az általános iskolákban gyakorlati képzésként a falvakra jellemző természet és tenyésztést célszerű megvalósítani. Így a MATE Gyöngyösi Campusának testüzeme bemutató lehetőségeket biztosíthat a ribizli, a málna, gyöngynövények, zöldségek és gyümölcsök termesztési technológiájának elsajátításához. Néhány állatfaj tenyésztésének bemutatásával (pl.: pecsenyecsirke, nyúl stb.) elsajátíthatók az alapvető állattenyésztési ismeretek. Ezt a lehetőséget a

MATE más Campusainak diákjai is igénybe vehetik Gyöngyösön. Megtaníthatók itt az öntözés alapvető ismeretei is.

A szakképzés 1965-től kezdődően vált törvényileg szabályozottá, ami hatással volt az agrárszakképzésre is. A szakképzési szerkezetet folyamatos megújulás, innováció jellemezte. Az agrárszakképzés szerepe döntő jelentőségű a mezőgazdaság jövedelemtermelő képességének megőrzésében és megerősítésében. Ehhez fontos új képzési irány a duális szakképzési rendszer (Mezőszentgyörgyi és Wayda, 2015).

A középfokú agrárképzés iskolái le kell, hogy fedjék az országot, de a MATE-től független agrárképzésre is szükség van, esetleg más egyetemek segítségével (pl. Debrecen).

A helyzet napjainkra javult, és a támogatások is javíthatnak a helyzeten, de az előrelépés nagyon lassú. A vidéki foglalkoztatás növelése a legfontosabb. Ezzel kapcsolatos korábbi kutatásunkban a vizsgált négy település lehetséges foglalkoztatási irányai kijelölésre kerültek (Magda S. – Marselek, 2019).

A témával sokan foglalkoznak, mint például Ritter, 2008; Szakál, 1999; Kerek és Marselek, 2009; Wachtler, 2003; Wachtler et al., 2007; Magda R. és Marselek, 2010; Magda S. et al., 2017; Magda S. és Marselek, 2011.

A vidéki lét javításához az oktatás fejlesztése, a falusi iskolák megerősítése és a tárgyi feltételek biztosítása elengedhetetlen. A sikereket vidéken az ott élő emberek tudása, felkészültsége, ambíciói viszik előre, ezt már fiatal korban segíteni kell. Az iskolakertek segítenek a tudás és a munka megbecsülésében, és lehetővé teszik, hogy a vidéki környezetben élők kapcsolatban legyenek a környezettel, hiszen ez meghatározza életmódjukat és életkörülményeiket (Kapronczai, 2018a).

Az oktatással számos irodalmi anyagban foglalkoztunk, a fő publikációk a következők: Magda S., 2006; Magda S., 2007; Magda S. et al., 2008; Magda S. és Magda

R., 2009; Lukács, 2006; Marselek, 2007; Hajós et al., 2002; Magda S. et al., 2017.

A helyi szövetkezetek létrehozása és a községeket összekötő szövetkezés rendkívül fontos. A célok megfogalmazásakor kiemeltnek tekintjük, hogy a programot a helyi természeti adottságokra, a település lakóinak élelmiszer-szükségleteire, gazdálkodási, történelmi és néphagyományaira, valamint a meglévő helyi erőforrásokra, az épített környezetre, infrastrukturális rendszerekre alapozva, az energiaellátás, közlekedés, ipar, hulladékgazdálkodás szempontjait is figyelembe véve dolgozzuk ki. Alapvetően a *helyi erőforrások felhasználását* célozzuk meg, melyhez megoldásokat javasolunk, és azt szeretnénk elérni, hogy az eredmények elsősorban helyben hasznosuljanak. A települések eltérő helyi adottságai miatt nincs egységes „sikerrecept”, így a helyi körülményekhez igazítjuk a településen megvalósítandó programot.

Olyan program megvalósítását tűzzük ki célul, amely hosszú távon képes működni, ezért vizsgálni kell, hogy miként valósulhat meg

- a települést körülölelő táj és élővilág sokféleségének fenntartása, a természeti erőforrások, vagyis a *talaj- és vízkészletek* védelme, mennyiségi és minőségi megőrzésük;
- a környezetbiztonság növelése, a táj és a benne élő ember együttműködésének helyreállítása;
- a mással nem pótolható biológiai és ökológiai alapok, valamint a jó környezeti minőséget „szolgáltató” környezeti rendszerek megőrzése, fejlesztése;
- a történelmi és kulturális örökségek megtartása, megismerése;
- kertek és termeléssel nem hasznosított földterületek zöldenergia-célú hasznosítása.

Az agrár- és élelmiszer-gazdaság életképességének növeléséhez, piaci pozíciójának javításához a következő szempontokat emeljük ki:

- a növénytermesztés, a kertészet és az állattenyésztés lehetőségeinek visszaállítása;
- a tájfenntartás és az erőforrások megőrzése, az ökológiai gazdálkodás térnyerésének elősegítése;
- a bányamunkák során kiszivattyúzott víz hasznosítása öntözéssel.

A szövetkezetekhez kapcsolódó irodalom rendkívül sokrétű. Részletes elemzést ad Harangi-Rákos és Szabó (2011). Az egyéni és társas gazdaságok összehasonlítása is érdekes következtetésekre vezet (Harangi-Rákos et al., 2013). Az egyéni gazdaságok változási tendenciái is tanulságokat hordoznak (Harangi-Rákos és Szabó, 2012). A szövetkezetek belső életével foglalkozó tanulmányt írt Dudás és Fertő (2008), valamint az élelmiszer-gazdaságban betöltött szerepüket elemző könyvet jelentetett meg Szabó G. (2011).

Napjainkban egyre inkább előtérbe kerül a klaszterek szerepe a versenyképesség javításában. A sikerhez szükséges az együttműködés különböző formáinak megvalósítása. A hálózatok és klaszterek létrejötte

és fejlődése a globalizációra adott sikeres válasznak tekinthető, de fejlődésükhöz szükséges a kölcsönös bizalom megteremtése. Az együttműködés formáival sok szerző foglalkozott (Tégla et al., 2016; Hágen et al., 2016; Magda R. és Marselek, 2010; Marselek et al., 2014). A versenyképességben jelentősek a láthatatlan vagyonelemek.

Az innovációs képességet sok esetben a láthatatlan vagyonelemek határozzák meg, melyek nehezen számszerűsíthetők, de fontos szerepet töltenek be. Ilyenek például a bizalom, a tudás, a kapcsolati tőke, az együttműködési hajlam (Lukovics, 2005).

A globális agrártermelés a világban gyors ütemben nő, az éhezők száma viszont ma is több mint egymilliárd fő (Csáki, 2012; Csáki és Jámor, 2013).

A jövő agrárgazdaságát nagyobb vállalati nyereség fogja jellemezni, ami a fejlesztések alapja (Kapronczai, 2018b).

Az agrárfejlesztésben is hangsúlyos a fenntarthatóság, ezt elemzi Magda S. et al., 2005; Fábián et al., 2006; Marselek és Pummer, 2004.

A vidék fejlesztése az agrár- és élelmiszer-termelés révén gyorsítható. A mező-

I. táblázat
A mezőgazdaság és az élelmiszer-gazdaság helye a nemzetgazdaságban
(Share of agriculture and food sector in the national economy)

százalék

Év	A mezőgazdaság ^{a)} részaránya				Élelmiszer-, ital-, dohánytermékgyártás ^{c)} részaránya			
	a bruttó hazai termék (GDP)	a bruttó hozzáadott érték	a beruházásban	a foglalkoztatásban ^{b)}	a bruttó hazai termék (GDP)	a bruttó hozzáadott érték	a beruházásban	a foglalkoztatásban ^{b)}
	termelésében				termelésében			
2000	4,5	5,7	4,7	6,6	2,8	3,2	2,8	--
2005	3,7	4,3	4,5	5,0	2,3	2,7	2,7	3,6
2010	3,0	3,5	4,5	4,6	2,0	2,4	2,2	3,3
2015	3,7	4,5	4,8	4,8	1,9	2,3	2,2	3,3
2016	3,9	4,6	5,0	5,0	1,9	2,2	3,6	3,3
2017	3,8	4,4	4,5	5,0	1,8*	2,2*	3,0	3,3
2018	3,6*	4,3*	4,1*	4,8	--	--	2,6*	3,2

^{a)} Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat ágba sorolt gazdasági szervezetek. ^{b)} A munkaerő-felmérés adatai. ^{c)} Élelmiszer-, ital-, dohánytermék gyártás ágazatba sorolt gazdasági szervezetek. * Előzetes adat.

gazdasági és élelmiszer-termelésben jelentős változások nem történtek (1. táblázat).

A mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágak 2018-ban 2005. évi átlagáron 846 milliárd forinttal (3,1 százalék) járultak hozzá a GDP-termeléshez, ami 2010 óta a második legmagasabb érték. A beruházások folyamatosan növekednek az agrár-élelmiszeriparban.

A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar jövőjét Magda R. és Magda S. (2012) részletesen elemzi. A vidék nagy lehetőségét adják az élelmiszeripari fejlesztések. A jövő mezőgazdaságát írja le Raskó 2018-ban megjelent tanulmányában.

A KUTATÁS CÉLJAI

Kutatásunk célja Gyöngyös környéki falvak vizsgálata és ez alapján javaslatlattétel a célszerű tevékenységek meghatározására. Korábbi munkáink alapján egyszerre 4-5 falut célszerű kiválasztani, az adottságaikat felmérni és ez alapján részletes elemzést készíteni.

A feladat hasonló a már korábban végzett kutatáshoz, melynek címe: Abasár, Karácsond, Ludas és Vécs települések közös fejlesztési koncepciója. A projekt sikeres volt és a jelentés sok hasznos feladatot határozott meg, amelyekből napjainkra több is megvalósult.

Az általunk kimunkált program sikeréhez szükséges a polgármester támogatása vagy az általa kiválasztott személy segítése, aki képes lépésről lépésre irányítani, megszervezni a munkát, és aki az embereket aktivizálva, bevonva a kutatásba segíti a programot. Fontos, hogy a település mezőgazdasági gazdálkodásának programszerű fejlesztési folyamatába már a kezdéskor bevonjuk a helyi lakosokat, gazdaságokat, egyéb szervezeteket, intézményeket.

Olyan program megvalósítását tűztük ki célul, amely hosszú távon képes működni, ezért figyelemmel voltunk például arra, hogy miként valósulhat meg

- a települést körülölelő táj és élővilág

sokféleségének fenntartása, a természeti erőforrások, vagyis a talaj- és vízkészletek védelme, mennyiségi és minőségi megőrzésük;

- a környezetbiztonság növelése, a táj és a benne élő ember együttműködésének helyreállítása;
- a mással nem pótolható biológiai és ökológiai alapok és a jó környezeti minőséget „szolgáltató” környezeti rendszerek megőrzése, fejlesztése;
- a történelmi és kulturális örökségek megtartása, megismerése.

Az agrár- és élelmiszer-gazdaság életképességének növeléséhez, piaci pozíciójának javításához a következő szempontokat emeltük ki:

- a növénytermesztés, a kertészet és az állattenyésztés lehetőségeinek visszaállítása;
- a tájfenntartás és az erőforrások megőrzése, az ökológiai gazdálkodás térnyerésének elősegítése.

Településenként törekedni kell a gazdaság megerősítésére, újjászervezésére. Ehhez fontos a *helyi gazdaság több lábra állítása*, a megélhetés biztosítása, a *munkahelyek megőrzése és a foglalkoztatás növelése*, a helyben élők számára a mező-, erdő- és élelmiszer-gazdaság, a helyi feldolgozás és értékesítés a kézműves, kisipari és szolgáltatási tevékenységek területein, valamint a helyi erőforrásokra és rendszerekre is támaszkodó helyi energiatermelés és -ellátás szervezésében. Erre, ennek tanulmányozására készül a MATE Tass-pusztai tangazdaságának fejlesztése, működtetése.

Különösen fontos a községekben élő romák számára megélhetést biztosító tevékenységek és vállalkozások létrehozása.

Cél kell, hogy legyen az *elvándorlás megállítás*, a *fiatalok helyben maradásra*, hazatérésre ösztönző feltételek kialakítása. Segíteni kell a képzett fiatalok településre történő költözését a gazdálkodással és a

vidéki étellel összekötött gyerekvállalás feltételeinek megteremtésével és további, számukra vonzó lehetőségek biztosításával.

A fejlesztési programunk tervezésének első fázisa a *helyi adottságok feltérképezése*, amelyek alapvetően meghatározzák a lehetséges fejlesztési irányokat. A helyi adottságok magukban foglalják a település *természeti erőforrásait*, földrajzi adottságait, a tájat, emberi értékeit, illetve *gazdasági potenciálját*. Ezen *tényezők felmérése* képezheti azt a kiinduló információhalmazt, amelyre a helyi mezőgazdasági programot építeni lehet. Ezen ismeretek birtokában teszünk javaslatot a településenként létrehozandó vállalkozásokra.

Minden vállalkozás, fejlesztés sikere, hatékonysága a rendelkezésre álló humán-erőforráson alapul, így vizsgálni kell:

- Milyen a helyi lakosok munkakészsége, képzettsége.
- Élnek-e a településen olyan fiatalok, akik helyben szeretnének gazdálkodni.
- Hány embernek adhat munkát (önállóan vagy alkalmazottként) a mezőgazdaság.
- A munkanélküliek, közfoglalkoztatottak hány százalékát veheti fel a helyi mezőgazdaság, gazdaság.
- Milyenek a képzési, szaktanácsadási, gazdálkodási igények.
- Megvan-e, illetve hogyan biztosítható a program végrehajtásához szükséges szakemberhátér.

Rá kell mutatni arra, hogy

- miként tudjuk a meglévő, kihasználatlan gazdasági épületeket, kerteket, tárgyi eszközöket a jelen kor színvonalának megfelelően, gazdaságosan, a helyi közösség javát szolgálva hasznosítani;
- hogyan tudjuk a helyi javakat minél tovább helyben tartani, a helyi gazdaságban forgatni.

Fejlesztési célként jelöljük meg

- a település (térség) élelmiszer-önellátását, a helyi szükségletek helyi forrásokból

való kielégítését, amelyek a helyi lakosoknak munkalehetőséget és jövedelmet biztosíthatnak;

- a mezőgazdaság termelési, feldolgozási, értékesítési, újrahasznosítási folyamatainak összehangolását, a hosszú távú szemléletformálást, az ezt szolgáló, helyi igényekre tervezett szakképzés, oktatás, szaktanácsadás megszervezését;
- a közösségi szaporítótertek, kertészetek, baromfiudvarok kiépítését, a helyi lakosság gyakorlati, szakmai képzetését.

Az általunk felvázolt program megvalósításának kulcsfeltétele, hogy legyen a végrehajtásnak „gazdája”, mert meg kell határozni, hogy kinek milyen szerepe lesz a program megvalósításában. A sikeres megvalósításhoz nélkülözhetetlen egy helyben élő elhivatott személy, aki képes irányítani, megszervezni a munkát. Ahol szükséges, ott érdemes ezen túl szervezeti-ileg is delegálni a feladatot. Egyik lehetőség erre például egy önkormányzati nonprofit szervezet, kft. Sok esetben a szociális szövetkezet vagy más jellegű szövetkezet jelenthet megfelelő formát.

A célok megfogalmazásakor kiemelt szempontokat vettünk figyelembe. A megvalósítandó programot a helyi adottságokra építjük, a humán és anyagi erőforrások hasznosítása elengedhetetlen. Figyelembe vesszük, hogy a programot a helyi természeti adottságokra alapozzuk. A települések eltérő helyi adottságai miatt nincs egységes sikerrecept, így a megvalósítandó program is községenként változik. Az eredmények hasznosulása is elsősorban helyi kell, hogy legyen.

A községek kiválasztásánál fontos az egymás közötti jó megközelíthetőség. Lehetséges például egy változatban Detk, Karácsond, Ludas, Nagyfüged vizsgálata (1. ábra).

Alapvető feladat lesz a községek területének művelési ágak szerinti vizsgálata és összehasonlítása az országgal (2. táblázat).

3. táblázat

**A földterület területi egységenként 2018. június 1-jén
(Land by territorial unit (1st of June 2018))**

Területi egység	Szántó	Konyhakert	Gyümölcsös	Szőlő	Gyep
Pest, Budapest	312,7	3,4	10,3	4,5	62,3
Közép-Magyarország	312,7	3,4	10,3	4,5	62,3
Fejér	253,8	2,9	2,9	2,2	25,6
Komárom-Esztergom	105,6	1,6	0,6	1,6	15,1
Veszprém	154,4	1,9	1,3	4,2	39,7
Közép-Dunántúl	493,9	6,4	4,9	8,0	80,3
Győr-Moson-Sopron	224,9	2,0	2,3	2,1	21,6
Vas	157,5	1,4	1,8	0,7	15,6
Zala	120,4	2,0	3,4	2,1	28,0
Nyugat-Dunántúl	502,8	3,4	7,4	4,8	63,1
Baranya	219,6	1,8	1,3	3,6	20,7
Somogy	239,5	2,2	3,4	3,6	32,7
Tolna	208,8	1,9	2,1	4,0	17,3
Dél-Dunántúl	668,0	5,8	6,9	11,1	70,7
Borsod-Abaúj-Zemplén	240,0	3,4	7,4	6,3	59,9
Heves	135,6	2,8	5,4	10,9	31,7
Nógrád	60,3	1,6	2,2	0,5	23,9
Észak-Magyarország	435,9	7,7	15,0	17,6	115,5
Hajdú-Bihar	320,6	3,2	3,2	0,8	112,4
Jász-Nagykun-Szolnok	348,5	1,9	1,6	1,1	47,9
Szabolcs-Szatmár-Bereg	254,3	3,1	30,0	0,8	57,0
Észak-Alföld	923,4	8,2	34,8	2,7	217,3
Bács-Kiskun	349,5	3,7	10,1	21,0	107,2
Békés	406,1	2,7	1,2	0,1	44,1
Csongrád-Csanád	241,6	2,1	3,5	1,6	38,8
Dél-Alföld	997,1	8,4	14,7	22,7	190,0
Összesen	4 333,7	45,4	94,0	71,5	799,3

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal, 2018

EREDMÉNYEK

Vidékfejlesztési programok és a falvak típusainak bemutatása

A vidékfejlesztési programok összefüggenek a gazdaságfejlesztéssel. A vidékfejlesztés új tudományterület, melynek fejlődését a vidéki térségek problémái indokolják, melyek a következők:

- az agrárgazdaság helyzete (foglalkoztatás, szerkezetátalakítás),

- demográfiai helyzet (előregedés, elvándorlás),

- ipari termelés elégtelensége,
- környezet állapota (környezeti károk, fenntarthatóság igénye),

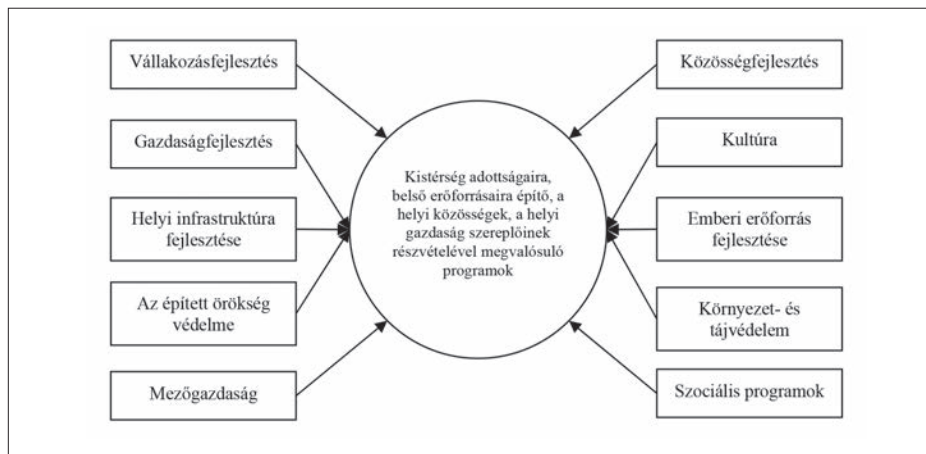
- urbanizációs problémák (közlekedési gondok, légszennyezés),
- szolgáltatás szektor gyengesége.

A vidékfejlesztési programok megvalósítása segíthet a vidék helyzetén (2. ábra).

A vidék funkcióinak meghatározásánál

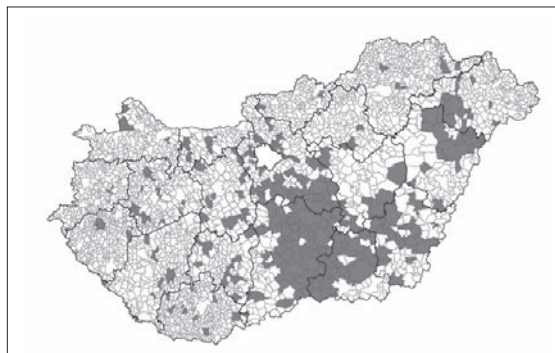
2. ábra

A vidékfejlesztési programok jellegzetes területei
Typical areas of Rural Development Programs)

Forrás: Kulcsár, 1999

Tanyás térségek
(Farmland areas)

Forrás: VÁTI

számolni kell a komplexitás igényével, hiszen az egyes területek kölcsönhatásban állnak. Az egyes vidéki területek falvai jellegzetesek és egyes országrészekre vonatkozóan meghatározók.

A falvak típusai

A magyar falvak az ország különböző részein eltérően ítékelhetők meg. Beszélhetünk *tanyás településrendszerről*, amely a magyar nemzeti örökség fontos részét képező sajátos térszerkezeti struktúra.

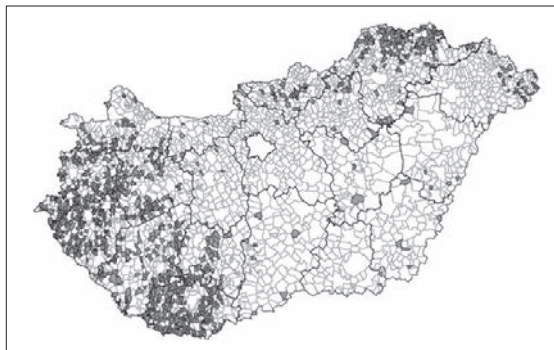
3. ábra

Ezek a területek alkalmasak az integrált, komplex vidékfejlesztés, a multifunkcionális mezőgazdaság és a fenntartható fejlődés megvalósítására. Életképesek lehetnek a korszerű gazdálkodó, az üdülő- és lakófunkciójú, valamint a vendéglátással foglalkozó tanyák. Újabban főleg az üdülési célú kihasználás terjed. A tanyás térségek a Duna–Tisza közén és a keleti területeken terjedtek el (3. ábra).

Az aprófalvas térségek – 500 főnél kisebb népességű – főleg Észak-Magyarországon és Dél-, valamint Nyugat-Dunántúlon fordulnak elő. Az itt élő közösségek sérülékenyek, mivel az aprófalvakban kedvezőtlenek a társadalmi, demográfiai, gazdasági folyamatok. Gyakori probléma az elöregedés, a munkanélküliség és az elvándorlás. Az aprófalvas térségek elhelyezkedését a 4. ábra szemlélteti.

A jelentős cigány népességgel rendelkező térségek lehetőségeit javítani szükséges. A cigányság a 90-es években kiszorult a korábbi ipari tevékenységek munkaerőpi-

**Aprófalvas térségek
(Small village areas)**

Forrás: VÁTI

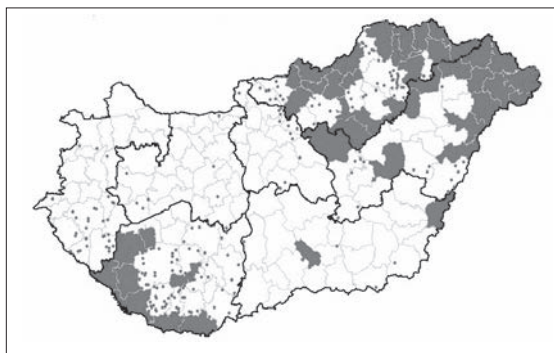
4. ábra

Fontos a szülők és az iskola közötti kapcsolat javítása. A *cigányság integrációja nemzeti sorskérdéssé vált, a társadalmi beilleszkedés csak az oktatás és a munka révén lehetséges*. Ezek döntően kormányzati és önkormányzati feladatok.

A romák lehetősége a termelési esélyek tekintetében növekszik. Ezt segíti a roma szakkollégiumi hálózat. Elérhetőbbé vált a romák számára a diplomaszerezés, a roma diplomások aránya növekszik, mára elérte a másfél százalékos arányt.

A cél megvalósításához segítséget nyújt az Útravaló ösztöndíjrendszer, ahol tízezer diák kap ösztöndíjat 3,5-es átlagtól. A rendszer a teljes életutat kíséri végig.

**Magas arányú cigány népességgel rendelkező térségek
(Areas with a high Roma population)**

Forrás: VÁTI

5. ábra

acáról, és a megélhetés nehézségei miatt a városokból is. A roma lakosság területileg koncentrált, főleg Északkelet-Magyarországon és Dél-Dunántúlon (5. ábra).

A gondok enyhítése az oktatás jelenleginél színvonalasabb megoldásával valószínűsíthető meg. A hatékonyság érdekében – többletfizetés mellett – fontos lenne a cigány pedagógusok részvételének növelése, a legjobb szakemberek bevonása.

Alapvető feladat az alkotómunka és a kézművesség szerepének növelése, célul kell kitűzni, hogy az iskolák az életre neveljenek. Az előrelépéshez elengedhetetlen a cigány népesség aktivizálása a munkaerőpiacon.

Támogatások bemutatása

A vidék támogatása

A vidéken élők életlehetőségeinek javításához támogatások is szükségesek. Mindezekhez lehetőséget biztosít a Magyar Falu Program, hiszen míg 2019-ben 150 milliárd forintot fordítottak falusi csokra, önkormányzati és egyházi pályázatokra, illetve a mellékutak fejlesztésére, addig 2020-ban több mint 200 milliárd, 2021-ben pedig 250 milliárd forintot meghaladó összeg áll rendelkezésre az ötezer lakosnál kisebb települések fejlesztésére. Gyopáros Alpár kormánybiztos szerint az elmúlt két évben ezer kistélepülésen növekedett a népességszám.

A magyar kormány helyreállítási terve 2511 milliárd forint vissza nem térítendő uniós forrás felhasználását tartalmazza. Magyarország kilenc terület fejlesztését célozza meg, melyeket a 4. táblázat mutat be.

A források eredményes felhasználásától a vidék felértékelődése várható, hiszen a

4. táblázat
Szakterületek szerinti forrásbontás
(Breakdown of resources by specialization)

Megnevezés	Összeg, milliárd Ft
Demográfia és köznevelés	230,69
Versenyképes munkaerő	281,00
Felzárkózó települések	77,47
Vizgazdálkodás	44,35
Fenntartható zöldközlekedés	631,00
Energetika	262,49
Körforgásos zöldgazdaság	103,00
Egészségügy	857,04
Szakupolitikához nem sorolható országspecifikus ajánlások	24,21

Forrás: Kiss, 2021

feltételek változása miatt sokan képzelik el az életüket vidéken.

A falusi csokot a Magyar Falu Program indulása óta eltelt időben tízezer kistelepülésen élő család igényelte, mindösszesen 50 milliárd forint értékben.

A kormány a Modern Városok Program (MVP) keretében valamennyi megyei jogú város önkormányzatával együttműködési megállapodást kötött. Az elsőt 2015 márciusában Sopronban, míg az utolsót 2017 májusában Hódmezővásárhelyen írták alá. A program részeként megvalósuló beruházások javítják a városok elérhetőségét, a gazdasági és oktatási fejlesztésekkel megerősítik a foglalkoztatást, a szakképzést. A program a további szabadidős sport- és kultúrafejlesztési elemekkel hozzájárul nemcsak a nagyvárosokban élők életminőségének javításához, hanem a térség fejlődéséhez is. Az MVP jelenleg 270 projektet tartalmaz, megvalósulásuk folyamatos az összes megyei jogú városban (Kiss, 2021).

A jelenlegi támogatások segítségével jelenthetnek a falvakban élőknek, de sajnos 2007 és 2009 között 38 vasúti mellékvonalon állt le a személyszállítás és 381 helyen szűnt meg az oktatói tevékenység. Az önkormányzatok hatalmas adósságot halmoztak fel.

A program feladata a falvak élhetőségének megteremtése, ami összetett feladat. Minden településen mások a lehetőségek és az igények. Felmérés alapján fontosnak tartják az óvodát és a bölcsődét, mások az egészségügyet és a sportolási lehetőségeket, illetve a jó közlekedést. Természetesen a foglalkoztatás lehetősége, a faluszövetkezet stb. működése alapvető szempont.

A vidék helyzete

A hazai és világgazdasági folyamatok sok esetben negatívan érintik a magyar vidéket. A globalizáció hatásai általánosságban a rurális területek lemaradását eredményezik, de a folyamatok sokszor új lehetőségeket is jelenthetnek. A vidék súlyosbodó gazdasági, társadalmi, szociális gondjai elsősorban a strukturális változásokra, illetve az agrárágazat jövedelemtermelésben és foglalkoztatásban betöltött szerepének csökkenésére vezethetők vissza. Az integráció hiánya, a visszaeső feldolgozóipar növeli a munkanélküliséget (Ritter, 2008).

A mezőgazdaság, az élelmiszeripar és az élelmiszer-kereskedelem együttes fejlődése teszi lehetővé a vidéki gazdaság fejlődését. Ez azt is jelenti, hogy a vidéki gazdaság fejlődéséhez nem tekinthetünk el a föld – hazai érdekeket érvényesítő – racionális használatától. Udovecz (2010) szerint „mindent megelőző prioritásként jelölhetjük meg a természeti erőforrások (termőföldek, erdők, vizek) fölötti rendelkezési jog megtartását”. Életet kell lehelni a falusi kertekbe. Fontos lenne a vidéki oktatási rendszer átgondolása és megújítása.

Miksa (2010) a következőket írja: „A háború utáni első tanévben még 7440 elemi iskola nyitotta ki ajtaját, a rendszerváltozást megelőző utolsó tanévről ebből 3526 alapfokú közoktatási intézmény maradt; eltűnt tehát közel négyezer általános iskola, köztük több mint 1700 kisiskola tantermekkel, felszereltséggel, tanítói lakásokkal. Lényegében felszámolták a Wlassics Gyula és Klebelsberg Kunó kultuszminiszterek

által nagy gonddal és áldozattal kiépített népiskolai hálózatot, amelyet nem mellékesen a gazdasági és szellemi mélynyomorban tengődő régiók felemelése érdekében hoztak létre. Nem a gyerekeket utaztatták az iskolához, hanem iskolát és tanítót vittek az ország legeldugottabb szegleteibe is: pusztákra, tanyaközpontokba, aprófalvakba. A szellem fénye sugárzott az iskolákból, és a tanító is több volt, mint egy pedagógus: ő lett a település művelődési és közösségi mindenese, írástudója és szószólója, spirítusz rektora. Mindez eltűnt, de egyes térségekbe visszatért az anyagi, szellemi és erkölcsi mélynyomor.”

Foglalkoztatás

A vidék szempontjából a legfontosabb feladat a foglalkoztatás növelése. A mező-

gazdaság, erdőgazdálkodás, halászat, valamint az élelmiszer-, ital-, dohánytermék gyártása során a foglalkoztatottak száma nem csökkent (5. táblázat).

Vidéken a műveletlen földeket önkormányzati tulajdonba vonva (a tulajdonostól történő megvásárlással) lehet megszervezni a mezőgazdasági termelést állami és önkormányzati támogatással. Kezdetben az önkormányzat adhat gépeket, szakembereket és szervezést. A mozgalmat országosan kiterjesztve a termékeket a gazdaboltok hálózatában lehetne értékesíteni. Itt kerülhet terjesztésre a helyi pénz (pl. soproni kékfrank).

Induláskor a mezőgazdaság és élelmiszeripar fejlesztése, a helyi piacok és kereskedelem segítése kiemelt fontosságú, élni kell a multiplikátor lehetőségekkel. Utóbb

5. táblázat

A foglalkoztatottak száma³⁾ (Number of employees)

Megnevezés	2015	2016	2017	2018	2019
	ezer fő				
Ágazatok összesen	4 210,5	4 351,6	4 421,4	4 469,5	4 512,1
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat	203,2	220,0	220,0	214,9	210,7
Ebből: Növénytermesztés, állattenyésztés, vadgazdálkodás és kapcsolódó szolgáltatások	176,8	194,8	194,8	189,1	189,4
Erdőgazdálkodás	24,6	23,2	23,2	23,4	20,0
Halászat	1,8	2,0	2,0	2,3	1,3
Élelmiszer-, ital-, dohánytermék gyártása	140,3	145,9	145,9	144,0	145,1
Együtt	343,6	365,9	365,9	358,9	355,8
	Részeseledési arány, százalék				
Ágazatok összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat	4,8	5,0	5,0	4,8	4,7
Ebből: Növénytermesztés, állattenyésztés, vadgazdálkodás és kapcsolódó szolgáltatások	4,2	4,4	4,4	4,2	4,2
Erdőgazdálkodás	0,6	0,5	0,5	0,5	0,4
Halászat	0,043	0,043	0,045	0,052	0,028
Élelmiszer-, ital-, dohánytermék gyártása	3,3	3,3	3,3	3,2	3,2
Együtt	8,2	8,3	8,3	8,0	8,0

³⁾ Az alacsony mintaelemszám miatt a 2,4 ezer fölötti és 5,0 ezer alatti értékek fenntartással kezelendők, a 2,4 ezer alattiak pedig figyelmen kívül hagyandók.

az új típusú szövetkezetek szervezése lehetséges, melyhez modellt szolgáltathat a MATE Tass-pusztai Tangazdasága.

A lemaradt kistérségek jó része mezőgazdasági dominanciájú, más tevékenységre az ott élők nem vállalkoznak, de a váltást nem is kell erőltetni. A későbbiekre maradhat az ipar és a szolgáltatások fejlesztése.

Oktatás

Az eddigi megfigyelések azt igazolják, hogy egy település akkor marad meg és fejlődik, ha az ott élő aktív korúak gyermekeiket és idős hozzátartozóikat biztonságban tudják a nap minden szakában. Ezért úgy gondoljuk, hogy településenként eltérően ugyan, de mindenhol az óvoda mellett az alsó tagozat fenntartását is biztosítani kell. Ehhez szükséges egy-két tanár, a régi szóhasználattal csendes és hangos órákkal.

Klebersberg gondolataival azonosulva: fontos, hogy a gyermek mindazzal megismerkedjen, ami őt körülveszi, ahol ő az életét elkezdi. Ezen értékek magukba zárásával a felcseperedő 10 éveseknek viszont már tovább kell lépniük, és olyan iskolában kell, hogy folytassák tanulmányaikat, ahol legalább két osztály van, ahol már biztosítottak mind a humán, mind más tárgyi feltételek ahhoz, hogy a tanulók versenyezzenek tudásuk gyarapításában, fejlesztésében.

Ha megvizsgáljuk azt, hogy a rendszerváltás előtt fenntartott, napjainkra bezárt, általunk említett, kevés gyermekkel rendelkező falvakból elkerülők miként érvényesültek, akkor azt látjuk, hogy ezek az iskolák képesek voltak kinevelni olyan kiválókat, akik versenyeztek a városokban tanuló gyermekekkel, akik jelentősen hozzájárultak a rendszerváltás sikeréhez. Ma, amikor robbanásszerű változás következik a világ gazdaságában – hiszen a robotizáció fejlődése, fejlesztése megállíthatatlan –, fontos a családhoz, a környezethez való ragaszkodás (a fent vázolt esetben ez történik meg 10 éves korig), de legalább ennyire fontos az, hogy továbblépve versenyképes, folya-

matosan megújuló tudással rendelkezzenek, hisz a jövő a tudásalapú társadalomé, ahol a gazdasági növekedés hajtóereje a humán erőforrás, a magas hozzáadott értékű, innovatív értéket előállító termelés.

Hazánk eddigi eredményei, sikerei alapján kijelenthetjük, hogy a helyi adottságok fenntartása, megtartása, az apáról fiúra szálló tudás minden időszakban a Magyarország versenyképességéhez való hozzájárulást jelentette. Helyi értékeink megismerése, fennmaradása, támogatása, biztosítása ma is elengedhetetlen. Vagyis amikor arra keressük a választ, hogy merre tovább magyar vidék, magyar falu, akkor azt kell mondani, hogy hazánk sikereit, versenyképességét minden időszakban az itt élő emberek tudása, felkészültsége, előbbre jutási vágya határozta meg. Ezen szellemiség terjesztése, elfogadtatása, a vidékhez való ragaszkodás, annak fejlődése, fejlesztése miatt volt számunkra kiemelt fontosságú a klebersbergi eszme hirdetése, megismertetése, ezért is található meg a Károly Róbert Campus B épülete előtt Klebersberg szobra. Ezzel azt kívántuk hirdetni, hogy az ő időszakában épített iskolákban megszerzett tudásnak köszönhetjük azt, hogy a vidéken élők a háború előtt és azt követően is sikeresen gazdálkodtak, sikeresek voltak a szövetkezések és sikeres volt a rendszerváltásunk is. Vagyis nem az a fontos, és ne arról beszéljünk, hogy melyik településen hány fő lakik, hanem arról, hogy ezeken a településeken már gyermekkorban elhíntük a tudás és a térség iránti elkötelezettség szeretetét. Így érhetjük el azt, hogy a magyar vidék ne eltartott, ne folyamatosan leépülő, hanem – a korábbi időszakhoz hasonlóan – fejlődő, az ott élők számára biztonságot jelentő legyen.

Azokon a településeken, ahol alacsony az ott lakók száma, szorgalmazni kell, hogy az említett iskolatípus bevezetése valósuljon meg, és a faluhoz való ragaszkodás, természeti adottságainak megismerése céljából létre kell hozni azokat az

ovi- és iskolakerteket, ahol a gyermekek az oktatók és a nagyszülők támogatásával megismerik a település hagyományait, így már ebben az időszakban tudatosíthatjuk gyermekeinkkel, hogy a térség és hazánk jövője szempontjából a napi megélhetési szükséglet nagy részének előállítására csak munkával biztosítható. Munkával mint terápiával legyen elérhető, hogy a munkaképes egyén minél több időt töltsön a szabadban, olyan közösségben, ahol egymással szót váltva, a jövőről gondolkodva keresik az összefogás, a továbblépés lehetőségeit. Ez településenként eltérően realizálható, de megvalósításához minden esetben összefogás, szervezeti keret és személyes példamutatás, kooperáció, szövetkezés (iskola-, faluszövetkezet) szükséges, mert hiányában marad a nyomor, a kilátástalanság! Ez az olasz szövetkezés mottója.

Így az ovisok és az alsó tagozatos gyerekek már életük kezdetén megtanulják, életük során pedig hirdetik és hasznosítják, hogy a vidéki közösségek akkor eredményesek, illetve azok a közösségek eredményesek, sikeresek, amelyek alkalmazkodnak az őket körülvevő természethez. Hangsúlyozni kell ezt azért, mert az eddigi ismereteink alapján fejlődésünkben mindig döntő szerepet játszottak az ökológiai értékek és a készségek átadása nemzedékről nemzedékre, erről Konrad Lorenz Nobel-díjas osztrák természettudós azt írja: „A gazdák nem felejtik el, amit sok városi lakó igen, hogy a természeti források kimeríthetők.”

A felsőfokú agrárképzés magas szintű megvalósítása elengedhetetlen. Olyan képzések kellenek (Mezőszentgyörgyi és Kováts, 2019: 170), *„amelyek célja magas szintű kompetenciákkal és gyakorlati tudással rendelkező agrárszakemberek kibocsátása (mesterszakokon elengedhetetlen), akik az alap szakmai tudás mellett ismerik és értik a vállalatvezetési folyamatokat, valamint az ezekhez kapcsolódó közgazdasági, pénzügyi, támogatási, szakpolitikai és humánpolitikai aktuális feladatmegoldó*

módszereket és tudáselemeket, továbbá az ezt segítő vagy szabályozó (digitális) rendszereket hazai és nemzetközi szinten is.”

Tudomásul kell venni azt, hogy a vidéken élők intenzív és elválaszthatatlan kapcsolatban vannak a környezet minden elemével, így ennek változása, alakulása döntően kihat életmódjukra, életkörülményeikre, de ők maguk is hatnak a környezetre, így a természeti változásokra, ami szintén vizsgálandó, mert nem lehet közömbös sem hazánk, sem az EU számára ennek a változásnak az iránya.

Fejlesztési tervünk arra irányul, hogy a magyar vidéken ne az elvándorlás, hanem a fennmaradás, a fejlődés legyen a jellemző. A vidéken élők intenzív és elválaszthatatlan kapcsolatban legyenek a környezet minden elemével, mert annak változása, alakulása döntően kihat életmódjukra, életkörülményeikre.

Az elkövetkezendő években a kormány gazdaságfejlesztési és oktatási stratégiájának középpontjában az alacsony képzettségűek foglalkoztatásának dinamikus bővítése kell, hogy álljon.

A szövetkezetek szerepe és fontossága

A vidék felemelkedéséhez az egyik biztosíték hazánkban is a szövetkezés lehet. Szövetkezetek létrehozása a legolcsóbb és leggyorsabban megtérülő beruházást eredményezheti. Az együttműködést ösztönözni, a közbizalmat erősíteni kell, mert hiánya mind az egymás, mind az állam iránti bizalmatlanságot fokozza. A szövetkezetek szerepének európai szintű tudatosítását így, már az iskolákban indokolt elkezdni, ezért szükséges létrehozni az iskolaszövetkezeteket, amelyekre később már sikerrel alapozhatók a faluszövetkezetek.

Az a tanuló, aki kikerül az így működő iskolaszövetkezetből, a termeléshez szükséges ismeretek mellett azt is megtanulja, hogy a szövetkezés jó dolog. Ő már maga fogja szorgalmazni, hogy a település is szö-

vetkezzen, és a közösség érdekében álljon össze faluszövetkezet vagy más szövetkezeti formába. Az iskolaszövetkezetek így válhatnak inkubátorházzá, ahol a falu apraja és nagyja megtanulja, megszokja, hogy együtt többre mennek, mint külön-külön.

A szövetkezést segítő megoldások és támogatás nem lehet azonos az árutermelő, versenyző gazdaságokra, a szociális üzemekre és a kedvtelésből tevékenykedőkre:

- Az árutermelő, versenyző gazdaságok alapja az integráció, az összefogás, a szövetkezés különféle tevékenységek folytatására (beszerzés, termelés, feldolgozás, értékesítés) valódi, termékpálya-alapú, klasszikus szövetkezeti alapokon. A szövetkezet a különféle feladatok ellátására vállalkozást vagy vállalkozásokat alapít, amellyel viszont már nem szövetkezetként, hanem valódi, versenyképes vállalkozásként működnek.

- A szociális üzemek közül az iskola- és faluszövetkezetek, a nonprofit szövetkezetek a kiemelendők, amelyeknek legalább egy alkalmazottja van, aki vezeti, szervezi, betanítja, ellenőrzi a tagok működését, gondoskodik a szaporítóanyag-ellátásról, gondozásról, ápolásról, betakarításról, a termékek felhasználásáról, elosztásáról stb. *A szociális szövetkezetek a cigánysággal kapcsolatos gondokon is segíthetnek*, de azt fontos világosan látni, hogy a „cigánykérdést” csak akkor lehet tartósan megoldani, ha rendelkeznek (1) keresettel, (2) lakással, (3) a gyermekeik iskolába járnak és amennyiben (4) a környezet tudomásul veszi sajátosságait, de ragaszkodik a törvények betartásához.

- A kedvtelésből úzótt mezőgazdasági tevékenységek, mint a ház körüli kertészkedés, a kertek stb. hasznosítása kiskertszövetkezetek stb. keretében segíthetők.

A fentiek alapján az általunk javasolt faluszövetkezeti modell részt kell, hogy vegyen a helyi vagy a közeli városi szolgáltatások megszervezésében. Mintaprogra-

munka a helyi adottságokra épül, kiemelt szempont a helyi erőforrások (humán és anyagi) hasznosítása. Így a dolgozni akarók foglalkoztatása, a bio- és megújuló energia közösségi hasznosítása, gyógy- és fűszer-növény-, zöldség- és gyümölcsstermesztés, oltványkészítés, szaporítóanyag-előállítás, állattenyésztés, a helyi közintézmények alapanyaggal való ellátása, mezőgazdasági utak rendbetétele, belvízelvezetés, önkormányzati infrastruktúrák karbantartása, felújítása (a valamikori „költségvetési üzemek” mintája szerint, igazodva a kor szelleméhez) stb.

A fejlett mezőgazdaságok évszázados eredményei arra utalnak, hogy a korszerűsödő mezőgazdaság kulcsa az oktatási és tudományos intézményi háttérrel rendelkező mezőgazdasági szaktanácsadás. A racionális, hatékony és versenyképes vidéki termelésnek, foglalkoztatásnak és erőforrás-hasznosításnak a jól szervezett, magas színvonalú szaktanácsadási hálózat biztosíthatja a reális lehetőségét, melynek első lépcsője az iskolaszövetkezet.

Klaszterek szerepe a regionális versenyképesség javításában

Napjainkban sok szerző a „hálózati gazdaság” korának beköszöntéről ír. A hálózatok és klaszterek létrejötte a globális verseny kihívásaira adott sikeres válasznak tekinthető. A „regionális klaszter” a Széchenyi-terv regionális gazdaságépítési programjában is szerepel. Az EU-támogatások egy része is a vállalkozók együttműködésére és a klaszterek fejlesztésére irányul. A klaszterek a helyi gazdaságfejlesztés fontos eszközeinek tekinthetők, így szorosan kötődnek a régiókhoz.

A társadalmi tőke terén hazánk rosszul áll. A világos értékrend, amely az elvégzett munka alapján rangsorol, a bizalom és együttműködés fő erősítője. A fejlett régiókra jellemző hálózati gazdaság a bizalomra épül.

Az EU egyik legfőbb célja az eltérő fej-

lettségű területek egymáshoz közelítése, ennek érvényesítésére az unió aktív strukturápolitikát érvényesít. A régió- (vagy regionális) fejlesztés arra irányul, hogy az adott területi egységnek a többiekhez viszonyított lemaradását mérsékelje vagy felszámolja.

A posztmodern regionális politika az erőforrások térbeli átcsoportosítása helyett a belső erőforrások (regionális, társadalmi, szervezeti, kulturális, környezeti, gazdasági tényezők) aktivizálására, új lehetőségeinek feltárására törekszik. A fejlesztést az információ megszerzésével, a tudás és az innováció kiterjesztésével, valamint a kapcsolati hálók kialakításával képzik el. A siker reményével kecsegtető elképzelések egymásra épülő projekteket magukban foglaló komplex programokat támogatnak, a kis- és középvállalkozások szerepének növelésére építenek.

A világgazdaság jelenlegi globális folyamatai a régiók felértékelődését jelzik, amit gyorsít az a gyakorlat, hogy a vállalatok ma már egyre inkább az elsődleges tevékenységre koncentrálnak és a kiegészítő, másodlagos funkciókat – regionális hálózati rendszerbe építve – a vállalaton kívülre helyezik. A régiók belső szerveződését értekes új erőforrásnak tekinthetjük.

Konkrét formáját tekintve e klaszter egy adott termelési vertikumba tartozó vállalkozások és szervezetek önkéntes együttműködése, a közös célok elérése érdekében létrehozott, polgári jogi szerződésen alapuló hálózata. Tevékenysége szerint a klaszter főként a versenyképesség kulcsát jelentő minőségfejlesztés területén különböző szolgáltatásokat szervez tagjai számára.

További fontos tevékenység, hogy a klaszter – például közös projektek kialakításával – együttműködési keretet teremt az információszolgáltatás és a kommunikáció, a képzés, a rendezvényszervezés, a marketing és a PR-tevékenység területén. Elősegíti tagjainak a nemzetközi szinten való megjelenését, ösztönzi a vállalkozások közötti elektronikus kereskedelem fejlődé-

sét, valamint a klaszter virtuális vállalattá fejlesztését.

Hazánkban a hálózati fejlődés és a klaszterek létrejötte elősegítette a gazdaságpolitika megvalósítását. Ezen a módon be lehetett kapcsolni az addig életképtelennek tartott kis- és középvállalkozásokat a gazdaság fő áramlatába. A multinacionális vállalatok a potenciális beszállítókat látták a klaszterszerveződés résztvevőiben és segítették működésüket. Az utóbbi években viszont sok probléma jelentkezett. Magyarország nem rendelkezik az alapítás körülményeire és az egyes működési szakaszokra terjedő szabályrendszerrel és jól átgondolt klaszterfejlesztési koncepcióval, így az ezekhez rendelt támogatási eszközök is esetlegesen. Számos esetben támogatást kaptak olyan tevékenységek és klaszterek, amelyek klaszteresedésre alkalmatlannak bizonyultak.

Napjainkban – néhány pozitív példától eltekintve – a magyarországi klaszterek többségére az időszakos működés, a torz finanszírozási szerkezet, a külső forrásoktól való nagymértékű függés, a tagok növekvő passzivitása és a közös K+F tevékenység, valamint az innovációs folyamatok hiánya jellemző. A sikertelenség oka pedig abban keresendő, hogy a szervezetek sokszor még a hosszú távú működésükhöz nélkülözhetetlen szereplők, legfőképpen a vállalatok és a felsőoktatási intézmények megfelelő számával, kritikus tömegével sem rendelkeznek, ami a klaszterek létjogosultságát alapjaiban kérdőjelezi meg.

Klaszterek csak olyan ágazatban jöhetnek létre, ahol exportra (régión kívüli keresletre) termelnek. Az együttműködés minden részt vevő partnernek előnyt jelent. Közgazdasági értelemben a klaszterek a lokalizációs előnyöket hasznosítják. Ez teszi lehetővé

- a tranzakciós és szállítási költségek csökkentését,
- a gyorsabb és pontosabb információáramlást,

- a technológiai és szervezési tapasztalatok megismerését,
- a tudás állandó cseréjét,
- a helyi társadalom támogatását (képzési intézmények, infrastruktúra fejlesztése stb.),
- a gyorsabb piaci alkalmazkodást.

A klaszterek helyének meghatározásához célszerű ismerni a kiválasztott tevékenységre vonatkozó közös munkaerőbázis nagyságát. A specializáció kimutatására leggyakrabban használt mutató az LQ-index, más néven lokációs és/vagy telephelyhányados (*location quotient*). Ez egy bizonyos gazdasági tevékenységnek a vizsgált térség gazdaságában a nemzetgazdaság egészéhez viszonyított alul- vagy túlreprezentáltságának statisztikai mérőszáma.

Érdemben a következő mutatók használhatók fel a potenciális klaszterek meghatározására megyei és városi/kistérségi szinten:

- foglalkoztatási LQ,
- foglalkoztatottak súlya a régió gazdaságában,
- vállalkozási LQ,
- vállalkozások számának változása,
- export LQ.

Hazánkban viszonylag kevés helyen találunk a feltételeknek megfelelő klaszteralapításra alkalmas megyét vagy kistérséget. Az elemzés a későbbi kudarcok elkerüléséhez elengedhetetlen. A klaszterek a versenyképességet úgy növelik, hogy javítják a régió kapcsolódó és kiszolgáló iparágainak szolgáltatási minőségét. A klaszterek – az alacsonyabb partnerkeresési költségek, a meglévő piaci igények gyorsabb felismerése, a gyors tudástranszfer, valamint a partnerek közötti bizalmi tőke miatt – jelentősen csökkenthetik a vállalkozások (egy adott térségen belüli) tranzakciós költségeit.

A hálózatok és klaszterek gazdasági fejlődésünket segíthetik, szerepük a gazda-

ságban egyre fontosabb lehet. A községek együttműködésénél is számolunk a klaszterekkel.

Az iparszerű agrártermelés fokozott környezetkárosítást eredményezett, főként a túlzott műtrágya- és növényvédőszerfelhasználás miatt. Az állattenyésztés híg trágyával és vegyszerekkel szennyezi környezetét, az erőgépek légszennyezése és talajtömörítése is környezetkárosító. Az integrált és ökológiai gazdálkodás környezet-szennyezése kisebb, így az új agrármodell elvezethet a fenntartható agrárfejlődéshez.

Az agrárgazdaság fenntartható fejlődésének főbb elvei a következők:

- legyen környezetkímélő,
- erőforrás-takarékosságra törekedjen,
- egészséges élelmiszert és takarmányt állítson elő,
- védje meg a biológiai diverzitást,
- tegye érdekeltté a gazdálkodás jelen és jövő generációit a termelésben, segítse a falusi térségek népességmegtartó képességét és tegye lehetővé a vidék fejlődését.

Az agrárgazdaság fenntartható fejlődése napjaink valós társadalmi problémája. A véges világban nem lehetséges a végtelen növekedés, így szükséges előtérbe helyezni a fenntartható technológiákat, az erőforrásokkal való takarékoságot és a fogyasztási szokások megváltoztatását. A fenntarthatóság problémái három szinten jelentkeznek az emberiség globális problémáiból, az egyes nemzeti-ágazati programokból és a versenyszféra működéséből következően. A fenntartható fejlődés a piacgazdaság hagyományos eszközeivel egyedül nem érhető el, ezért társadalmi támogatottságra, a nevelés és ösztönzés eszközeire, speciális befolyásolására és szankcionálására egyaránt szükség van.

A támogatások ma már nem a mezőgazdasági termelés növelését kell, hogy szolgálják, hanem az élhető vidék megteremtéséhez adhatnak alapot.

A fenntartható fejlődés elve általában a

regionális és helyi programokban bontakoztatható ki, melyet az adott szint hatóságai szervezhetnek, szabályozhatnak és irányíthatnak. Itt lehetséges az emberek mozgósítása, meggyőzése és oktatása, hogy fogékonyak legyenek a fenntartható fejlődés iránt.

A föld funkciói sokrétűek, legalapvetőbb az élelmiszer-ellátás biztosítása, ezen kívül jövedelemforrás, tartózkodási hely, és így kulturális funkciói is vannak. A fenntartható mezőgazdaság tehát kétféle szolgáltatást nyújt:

- A hagyományos élelmezési és nem élelmezési célú mezőgazdasági termékek előállítására (magánjavak kínálata).
- Közjavak kínálata, mint tájkép, tájvédelem, biológiai sokszínűség fenntartása, rekreáció, tiszta levegő, CO₂-elnyelés stb.

A környezeti állapot és a természet-környezet vizsgálata magában foglalja a környezeti elemek (levegő, víz, talaj), a hulladékgazdálkodás, a környezetbiztonság és a természetvédelem változásainak értékelését. A környezeti állapot területi szerkezetét vizsgálva megállapítható, hogy leginkább terheltek a nagyvárosi központokkal és jelentős agglomerációval rendelkező térségek. A főváros és agglomerációja különösen veszélyeztetett. Itt jelentkezik a vízbázisok sérülékenysége, az ezeket veszélyeztető elégtelen szennyvíztisztítás, a népesség intenzív területhasználata és tájátalakító tevékenysége, a jelentős hulladékkepződés és az árvízi veszélyeztetettség. A környezeti konfliktusokkal érzékenyen érintett térségek tehát a főváros és agglomerációja, a dunántúli karsztos hegységek térségei, a Duna menti érzékeny felszín alatti vízbázisú és felszíni vízgyűjtő terület, a Felső-Tisza menti térség, Borsod-Abaúj-Zemplén megye nagy része, a Hortobágy térsége és a Körösök ártere.

A környezeti konfliktussal legkevésbé terhelt területek a Duna–Tisza közén, a Tiszántúl középső, Nógrád megye déli és középső térségében, a Mezőföld déli részén,

a Somogyi dombság délkelet térségeiben, valamint a kisbéri és komáromi térségekben vannak.

Térbeli kiterjedése szerint a környezet gyakorlatilag megegyezik az élővilág életterével, a bioszférával, amely a földkéregből (litoszféra), a vízekből (hidroszféra) és a légkörből (atmoszféra) áll, az élőlényekkel benépesítve. A környezeti problémák kezelése bonyolult, hiszen a rendelkezésre álló természeti, gazdasági és társadalmi potenciálok legkedvezőbb hasznosítására törekszünk, úgy, hogy a rendelkezésre álló készletek, természeti korlátok és a vele szemben álló társadalmi, gazdasági igények között egyensúlyt teremtsünk. A közgazdaságtan napjainkig nem tudja kezelni ezt a komplex problémát, hiszen a természeti elemek az ember számára pénzben nem kifejezhetők, mivel létezésének alapját képezik.

Hazánk természeti környezetének állapota nemzetközi összehasonlításban kedvező, és az elmúlt években – állami erőfeszítések nyomán – érezhetően tovább javult. Földünk környezeti állapota viszont folyamatosan romlik, és egyre inkább fenyegetnek a környezetszennyezés hatásai, valamint a globális felmelegedés okozta kedvezőtlen tendenciák. Földünk jövője szempontjából a fenntartható fejlődés alapvető fontosságú. Ez a fejlődés azt jelenti, hogy az emberi élet minőségét úgy javítsuk, hogy az életfenntartó ökoszisztémák teherbíró képességén belül maradjunk.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlése 2015. szeptember 25-én elfogadott 70/1. sz. határozata tartalmazza a fenntartható fejlődés 2030-ig megvalósítandó programját. A fenntartható fejlődés indikátorai a mezőgazdaságban ma már rendszerezettek és használhatók, de bizonyos területek változtatása is elképzelhető.

A fenntartható mezőgazdaság indikátorrendszer 4 fő területre vonatkozik. A kiválasztott falvakban ezeket a szempontokat figyelembe kell venni (6. táblázat).

6. táblázat

A fenntartható mezőgazdaság indikátorrendszerének fő területei
(Main areas of the indicator system for sustainable agriculture)

Kód	Fő terület	Rövid elnevezés
1.	Jó minőségű, biztonságos és egészséges élelmiszer termelése, a szűkségletek kielégítése.	Élelmiszer-ellátás
2.	A természeti erőforrások megőrzése, a környezet védelme, az állatjólét megteremtése.	Környezet
3.	Hatékonyág, versenyképesség, közgazdasági életképesség, jövedelmezőség biztosítása.	Gazdaság
4.	Az életminőség javítása a vidéki területeken, társadalmi igazságosság, vonzó vidéki környezet és tájkép kialakítása.	Társadalom

Forrás: Valkó, 2017

Segíthet az agrártermelés környezeti hatásainak értékelésében egy jól kialakított indikátorrendszer. Nehezíti a munkát, hogy az indikátorok kiválasztásánál nem a jelenlegi igényeket, hanem a jövőbeni várható változásokat kell irányadónak tekinteni.

A világ népessége jelenleg (2019) 7,6 milliárd fő, és gyors ütemben növekszik. Az ellátás jó ideig még megoldható, de új elképzeléseket kell megvalósítani. Hazánkban az élelmiszer-termelés hosszú ideig stagnált, most viszont lehetőség van egy intenzív beruházási periódus megvalósítására. Erre állami forrásokat is lehet mozgósítani (Kapronczai, 2017).

Ezt segítik a termelői megtakarítások, a banki finanszírozási lehetőségek, az alacsony hitelkamatok és a támogatások. A vezetés szerint az élelmiszeripari fejlesztések a jövő nagy lehetőségét rejtik. A műszaki fejlesztés viszont csak akkor érvényesülhet, ha fejlesztjük a tudáspotenciált és komolyan vesszük a képzést.

Az agrár-élelmiszertermelés terén a képzés átgondolása szükséges, hogy javítsunk helyzetünkön (Magda S. et al., 2017).

Öntözés

Az öntözés fejlesztésével termelési volumenünk jelentősen növelhető. Az öntözés a növény- és zöldségtermelésben a termés hozamok, a minőség és a termésbiztonság növelésének alapfeltétele. Magyarországon az

öntözött területek aránya mindössze 2,4%, miközben az EU-ban 8%, az USA-ban pedig 13% feletti az arány.

Magyarország szerepe az élelmiszertermelésben növekvő, a lehetőségek kihasználása esetén akár 20 millió ember élelmészére is képes. Mezőgazdasági és élelmiszeripari lehetőségeinket messze nem használjuk ki (Kapronczai, 2018b). A globalizált világban a kereskedelem jelentősége egyre fontosabb, agrártermékeink exportja jelentős.

Hazánk a föld egyik legzártabb medencéjének legmélyén helyezkedik el, ahová a vizek három irányból érkeznek és délre távoznak (Somlyódy, 2011). A víz hazánk jelentős erőforrása. Magyarország a feltételes öntözés zónájába tartozik, ahol a legtöbb növény öntözés nélkül is termeszthető. A klímaváltozás előrehaladtával a helyzet megváltozhat.

Az állam jelentős szerepet játszik az öntözésben, hiszen az öntözési feladatok csak öntözőrendszerek, valamint egységes, összefüggő vízelosztó hálózati rendszerek keretein belül valósíthatók meg. Az alföldi területek öntözése kívánatos lenne, ennek megszervezése állami feladat.

A Tisza áradásai veszélyt jelenthetnek, és a védelemnél közel 3000 km hosszúságú árvízvédelmi gáttal védett területről beszélhetünk. Az árvizek mintegy 400 települést érinthetnek, 300 000 lakóépület és 6500 km út- és vasúthálózat, mintegy

1,5 millió ember biztonságát veszélyeztetik. Magyarországon az öntözött terület lassan növekszik. A főnövények területadatai alapján Magyarországon a potenciálisan öntözhető növények által lefedett 2696 ezer hektáros területből átlagosan mintegy 68 ezer hektárt öntöztek négy év átlagában.

Hazánkban a felszíni és felszín alatti becsült vízkészletek 382,0 ezer hektár területen biztosítanak öntözési lehetőséget. A jövőben átgondolandó az elfolyó bányavíz öntözésre történő felhasználása.

Zöldgazdaság

A jelenlegi növekedési elképzelések – a fenntarthatóság szempontjából – túlzónak tűnnek. Ez azt jelenti, hogy a fenntarthatóság érdekében egy zöldnövekedést kell megvalósítani. Ezen a téren már korábban is publikálásra került, hogy az energetikai hasznosítás összhangban kell, hogy maradjon a fenntarthatóság elvével (Bujdosó et al., 2013).

Körforgásos, erőforrás-hatékony, zöld és versenyképes gazdaság felé kell elmozdulni (Európai Bizottság, 2018). Kutatásunk során ezt a célt kívánjuk segíteni, így kevesebb energia felhasználásával tervezzük elérni a gazdasági növekedés és a környezetvédelem szinergikus viszonyának megteremtését (Pomázi et al., 1997). A környezetipar (zöldgazdaság-fejlesztés) és a foglalkoztatás összefügg, ezt kell figyelembe venni. A Károly Róbert Főiskola korábbi tevékenysége révén megkapta a „zöld főiskola” címet. Tass-pusztán jelentős energianövény-termesztési program valósult meg, ezen túlmenően a főépület napelemekkel lett ellátva a zöldenergia-termelés érdekében.

A tanüzem lehetővé teszi a zöld elképzelések elterjesztését és megvalósítását. Kutatásunk során a kiválasztott községekkel együttműködve lehet ezen a téren előrelépni. Úgy is mondhatjuk, zöld falu, zöld egyetemi campus, zöld Magyarország.

Gyakorlati oktatás

A falusi kiskertek, konyhakertek gondozása, termelésbe állítása alapvető érdeke a falvaknak. Úgy gondoljuk, ehhez nyújthat segítséget a MATE Gyöngyösi Tangazdasága, hiszen itt lehetne – az adatok alapján – meghatározni az egyes falvakban kívánatos termelést. A kiválasztott területen ribizli, fekete ribizli, málna, szeder és különféle gyümölcsfajok jó eséllyel termesztethők. Ahol erre nincs lehetőség, energetikai felhasználásra alkalmas növények termesztése célszerű. Részletesen elemzi ezt a megoldást Takács et al. (2012), illetve Téglá et al. (2012).

A MATE Tangazdaságának dolgozói – szakértelmük alapján – segítséget és tanácsot adhatnak. A tangazdaság rendelkezik az öntözéshez szükséges vízzel és eszközökkel, így mintegy bemutató gazdaságként segítene az öntözni szándékozó termelőknek. Az öntözés megszervezése az egyes falvakban csak állami segítséggel lehetséges.

A MATE Tangazdaságának dolgozói részt vehetnek a kiskerti, konyhakerti termelés gyakorlati oktatásában, ehhez tanfolyamokat szervezhetnek és bemutatókon lehetne a gyakorlati fogásokat elsajátítani.

Ezen túlmenően

- kiválaszthatják a fajtákat,
- segíthetnek az öntözés programozásában,
- tanácsot adhatnak a növényvédelemhez,
- megtervezhetik a művelési feladatokat, az egyes munkák időpontját,
- irányíthatják az egyes falvak konyhakertjeinek termelését,
- segíthetnek az értékesítésben.

A rendszer kiépítése és jó működése esetén felmerülhet a megtermelt termékek feldolgozása is, melyhez a MATE Tangazdasága bemutató lehetőségeket biztosíthat, illetve maga is részt vehet a feldolgozásban. Ennek megvalósítása nem kis feladat, így

csak megfelelő tárgyi és személyi feltételek teljesülése esetén valósítható meg. Gyakorlatilag a MATE Tangazdasága szervezné meg és irányítaná a kiválasztott falvak kiskertit, konyhakertit termelését, és itt szerepet kapna az iskolaszövetkezet és a faluszövetkezet is.

Munkánk része egy nagyobb kutatási programnak, vizsgáljuk a MATE Gyöngyösi Tanüzem lehetőségeit és irányt mutatunk a többi tanüzemnek is.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A vidék helyzetén javítani szükséges, de ennek kivitele nagyon összetett feladat. A vidéki agrártermelés segítése elengedhetetlen, de a jelenlegi helyzetben az agrárgazdaság legfeljebb az ott lakó munkaképes korú lakosság 15-25%-át képes foglalkoztatni. A megoldást segítené, ha a közeli községek összefogásával 2-5 falu munkaerejét részben felszívó ipari beruházást tudnánk megvalósítani. Meg kell oldani az itt dolgozók munkahelyre történő közlekedését.

Térségi gazdaságfejlesztési komplex programokra lenne szükség, a hatékony megvalósításhoz állami (kormányzati) programra is gondolhatunk. Az állami szerepvállalás és az ehhez kapcsolódó intézményrendszer megkerülhetetlen. A foglalkoztatást a korábbi hagyományokat is figyelembe véve célszerű megoldani.

Intenzív szövetkezeti fejlesztésre kellene gondolni a sokféle közérdeklő összefüggő igény miatt (piacfejlesztés, foglalkoztatás, egyéb vidékfejlesztési indokok). Komoly eredmény csak akkor várható, ha ez a szövetkezeti fejlesztés egységes rendszerű nemzeti hálózattá szerveződik, amelyben a résztvevők tudatosan együttműködnek. Célszerű lenne felállítani egy szövetkezeti rendszerfejlesztési központot.

A mezőgazdaság foglalkoztatási lehetőségei végesek, de a mezőgazdasághoz

kapcsolódó kiegészítő tevékenységekben (élelmiszer-előállítás, nyersanyag-feldolgozás), illetve szolgáltatások növelése révén képzelhető el új munkahelyek teremtése.

Több programelem szolgálhatja a vidék életlehetőségeinek és az elvándorlás megakadályozásának programját. Ide tartozik a fenntartható táj- és természetgazdálkodás nemzeti program is. A víz helyes felhasználása nemzeti érdekünk. Ennek megvalósítására hazánk programokat működtet, ilyenek például a vízkészlet és vízminőség védelmi program, a vízgyűjtő gazdálkodási program, a biodiverzitás program, valamint a természet és talajvédelmi program.

A vidéki környezetminőség nemzeti programjai is fontosak, például hulladékgazdálkodási program, levegőtisztaság-védelmi program és zajterhelés-csökkentési program. Az oktatás érdekében kiemelkedő gazdaságokat be kell vonni az oktatási gyakorlati programokba.

Magda S. és Marselek (2011) megfogalmazása szerint „a minőség javítása elengedhetetlen, a termelők iskolázottságának növelése, a magas szintű innováció az agrártermelés fejlesztésének alapja. Versenyképes mezőgazdaság ma már nem lehetséges versenyképes feldolgozás, kereskedelem, oktatás-kutatás, innováció és az ezt kiszolgáló jogi szabályozás nélkül. Úgy gondoljuk, minden változás csak fokozatosan, a meglévő értékek megőrzése mellett történhet.”

Ez a vidékgazdaság fejlesztésének alapja, hiszen a mezőgazdaság meg kell feleljen a fenntarthatóság követelményeinek is (ökológiai, ökonómiai és társadalmi fenntarthatóság). Úgy gondoljuk a kiválasztott községek problémáit és lehetőségeit egyedileg lehet kezelni. Részletes elemzés után tehetünk javaslatokat a kívánatos tevékenységekre, nem feledve az összefogás lehetőségeit.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- Béres, M. (2021. augusztus 11.). Sok település létét veszélyezteti az elöregedés: minden ötödik elnéptelenedhet. *Népszava*.
- Boszik, N. (2004). Magyarországi agrártermékek versenyképességének vizsgálata. *Gazdálkodás*, 47(9. különdíadás), 21–34.
- Buday-Sántha, A. (2010). Agrármodellek társadalmi, gazdasági és környezeti hatásai. *Magyar Tudomány*, 171(4), 481–489.
- Bujdosó, Z., Patkós, Cs., Radics, Zs., Baros, Z., Dávid, L. & Kovács, T. (2013). The Importance and Public Acceptance of Biomass and „Green Energy” – the Example of an Underdeveloped Hungarian Region. *Journal Of Central European Green Innovation*, 1(2), 13–25.
- Csáki, Cs. (2012). Merre tart a világ mezőgazdasága? Változó prioritások a világ agrártermelésében. In Csete L. és Fehér I. (szerk.), *A Duna két partján* (pp. 17–30.). Szent István Egyetem.
- Csáki, Cs. és Jámbor, A. (2013). A világ mezőgazdasági és élelmezési helyzete, kihívásai. In Kiss J. (szerk.), *Az élelmezésbiztonság világgazdasági dimenziói* (pp. 9–27.). MTA Világgazdasági Intézet.
- Dudás, Gy. és Fertő, I. (2008). A bizalom hatása a szövetkezeti tagok teljesítményére és elégedettségére a ZÖLD-TERMÉK termelő értékesítő szövetkezetnél. *Gazdálkodás*, 52(23. különdíadás), 49–55.
- Európai Bizottság (2018). *Circular Economy Package*. [A körforgásos gazdaságra vonatkozó 2018. évi csomag]
- Fábián, Gy., Marselek, S. és Abayné Hamar, E. (2006). The interactions of the natural environment and sustainable agricultural production. [A természeti környezet és a fenntartható mezőgazdasági termelés kölcsönhatásai.] *Gazdálkodás*, 50(17. különdíadás), 26–35.
- Hágen, I. Zs., Marselek, S. & Téglá, Zs. (2016). Agriculter strukture in Hungary with respect to risk in crop production. KRF XV. Nemzetközi Tudományos Napok konferenciakötet, Gyöngyös, 631–638.
- Hajós, L., Magda, S., Marselek, S. & Pummer, L. (2002). Die Entwicklungsmöglichkeiten der ungarischen Landwirtschaft. Tudományos Konferencia, Račkova Dolina, 156–164. pp.
- Harangi-Rákos, M. és Szabó, G. (2011). A mezőgazdasági szervezetek gazdálkodásának vizsgálata a 2002-2009 közötti időszakban. *Gazdálkodás*, 55(4), 358–366.
- Harangi-Rákos, M. & Szabó, G. (2012). The economic and social role of private farms in Hungarian agriculture. *APSTRACT Applied Studies in Agribusiness and Commerce*, 6(5), 33–41.
- Harangi-Rákos, M., Szabó, G. és Popp, J. (2013). Az egyéni és társas gazdaságok gazdasági szerepének főbb jellemzői a magyar mezőgazdaságban. *Gazdálkodás*, 57(6), 532–543.
- Kádár, I. (2008). Az élelmiszerválság háttéréről. *Zöldségtermesztés*, 49(3), 3–7.
- Kapronczai, I. (2017). A műszaki fejlesztés beruházási háttére és az agrárpolitikai hatások. *Gazdálkodás*, 61(3), 187–198.
- Kapronczai, I. (2018a). A hazai agrárképzés korlátai. *Gazdálkodás*, 62(5), 459–476.
- Kapronczai, I. (2018b). Mi várható a magyar mezőgazdaságban, közép- és hosszú távon? XXXVII. Óvári Tudományos Napok Mosonmagyaróvár, konferenciakiadvány, I. kötet 83–88. pp.
- Kerek, Z. és Marselek, S. (2009). *A vidékfejlesztés gyakorlata, lehetőségek, intézkedések*. Szaktudás Kiadó Ház.
- Kiss, G. (2021. május 25.). Egészségügy és közlekedés előtérben. *Magyar Nemzet*.
- Központi Statisztikai Hivatal (2018). *A mezőgazdaság szerepe a nemzetgazdaságban, 2018*.
- Kulcsár, L. (1999). Falvaink fejlesztési stratégiái az EU csatlakozás tükrében. In *A falu- és vidékfejlesztés stratégiai kérdései* (pp. 25–33.). „Magyarország az ezredfordulón” stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián. MTA Agrártudományok Osztálya.
- Lukács, G. S. (szerk.) (2006). Három Tisza menti település fejlesztési stratégiája. Rákóczi-falva – Tiszavárkony – Vezseny. Szaktudás Kiadó Ház.
- Lukovics, M. (2005). Innovációs képesség a regionális gazdaságfejlesztés alapja. In Buzás N. (szerk.), *Tudásmentés és tudás alapú gazdaságfejlesztés* (pp. 74–86.). SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei. SATEPress.

- Magda, R. (2007). A földhasználatban történt változások Magyarországon az 1990-es évektől napjainkig. *Agroinform (Gyöngyösi különszám)*, 16, 9–11.
- Magda, R. és Magda, S. (2012). A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar jövője. *Közgazdasági Tudományos Füzetek*, 7(2), 153–168.
- Magda, R. és Marselek, S. (szerk.) (2010). *Vidék gazdaságtan II.* Szaktudás Kiadó Ház.
- Magda, S. (2006). Tudomány és felsőoktatás. *Gazdálkodás*, 50(6), 68–73.
- Magda, S. (2007). Tudomány, felsőoktatás, versenyképesség. *Magyar Tudomány*, 167(3), 332–341.
- Magda, S. és Gergely, S. (2006). A magyarországi termőföld hasznosítás átalakítási lehetőségei. *Gazdálkodás*, 50(3), 13–27.
- Magda, S. és Magda, R. (2009). A globális gazdasági válság és a magyarországi agrárgazdaság kilátásai. *Gazdálkodás*, 53(2), 112–121.
- Magda, S. és Marselek, S. (2011). Nemzeti kincsünk a vidék! *Gazdálkodás*, 55(1), 76–86.
- Magda, S. és Marselek, S. (szerk.) (2019). *Fenntartható vidék, helyi gazdaság, foglalkoztatás, oktatás, szövetkezés (Abasár, Karácsond, Ludas és Vécs települések közös fejlesztési koncepciója)*. Gyöngyös.
- Magda, S., Hernecky, A. és Marselek, S. (2008). A felsőoktatás és az agrár-oktatás dilemmái. *Gazdálkodás*, 52(5), 432–443.
- Magda, S., Marselek, S. és Magda, R. (2017). Az agrárgazdaságban foglalkoztatottak képzettsége és a jövő igénye. *Gazdálkodás*, 61(5), 437–458.
- Magda, S., Marselek, S. és Miller, Gy. (2005). Möglichkeiten, Aufgaben, und Indikatoren der nachhaltigen Entwicklung in Ungarn. [Magyarország fenntartható fejlődésének lehetőségei, feladatai és indikátorai az EU csatlakozás után.] Thüringiai Magyar Szimpózium, Jéna, 16–22. pp.
- Marselek, S. (szerk.) (2007). *Az NKFP-2004/4-014. sz. „A hatékonyság javításának feltételei a mezőgazdaság erőforrásainak hasznosításában: Optimumok és gyakorlati alkalmazások” című program (Harmadik részjelentés)*. Károly Róbert Főiskola.
- Marselek, S. és Pummer, L. (2004). Fenntartható fejlődés. In Magda S. és Marselek S. (szerk.), *Észak-Magyarország agrárfejlesztésének lehetőségei* (pp. 151–161.). Agroinform Kiadó.
- Marselek, S., Módos, Gy. és Varga, T. (2014). Klaszterek szerepe a regionális versenyképesség javításában. In Takácsné György K. (szerk.), *Az átalakuló, alkalmazkodó mezőgazdaság és vidék*. XIV. Nemzetközi Tudományos Napok, Gyöngyös, 2014. március 27–28. Program: előadások és poszterek összefoglalói.
- Mezőszentgyörgyi, D. és Kovács, G. (2019). Mutatószámok, arányok és trendek az agrár-felsőoktatásban. *Gazdálkodás*, 63(2), 160–176.
- Mezőszentgyörgyi, D. és Wayda, I.-né (2015). Innováció a szakképzésben, hatása az agrárszakképzésre. *Gazdálkodás*, 59(3), 236–252.
- Miksa, L. (2010. június 1.). Eldugult nemzeti erőforrások: család és iskola. *Magyar Nemzet*, 73(147).
- Pomázi, I., Szabó, T. és Csanádi, R. A. (szerk.) (1997). *A fenntarthatóság felé. 5. Környezetvédelmi Akcióprogram*. Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium, Környezet és Fejlődés Kiadó.
- Raskó, Gy. (2018. május 2.). A jövő mezőgazdasága, a mezőgazdaság jövője. *Agrárrium*.
- Ritter, K. (2008). Agrárfoglalkoztatási válság és a területi egyenlőtlenségek. PhD-értekezés (SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar).
- Somlyódy, L. (szerk.) (2011). *Magyarország vízgazdálkodása: helyzetkép és stratégiai feladatok*. Magyar Tudományos Akadémia.
- Szabó G., G. (2011). *Szövetkezetek az élelmiszer-gazdaságban*. Agroinform Kiadó.
- Szakál, F. (1999). A fenntartható mezőgazdaság és szerepe a vidéki térségek fejlődésében. In *Vidékfejlesztés, vidékpolitikai cikkek, tanulmányok. Válogatás a falu című folyóiratban 1996-99. között megjelent tanulmányokból* (pp. 311–336.). Agroinform Kiadóház.
- Szűcs, Cs., Ragoncsa, Z. és Marselek, S. (2016). Földtulajdon, földhasznosítás és foglalkoztatás. *Acta Carolus Robertus*, 12(2), 271–283.

- Takács, I., Nagy-Kovács, E., Holló, E. & Marselek, S. (2012). Model for Optimization of Biomass Utilization for Energy Production by Energetic and Economic Requirements. *Review of Applied Socio-Economic Research*, 4(2), 225–235.
- Tégla, Zs., Hágen, I., Holló, E. & Takács-György, K. (2012). Adaption of logistic principles in woody-biomass energy clusters. *Review of Applied Socio-Economic Research*, 4(2), 236–246.
- Tégla, Zs., Marselek, S. és Hágen, I. Zs. (2016). Az agrárágazat gazdasági szerepe és jelentősége Magyarországon. KRF XV. Nemzetközi Tudományos Napok, Gyöngyös, pp. 1537–1544.
- Udovecz, G. (2010). KAP reform magyar szempontból. Óvári Tudományos Napok. CD lemez. 1–12. p.
- V. Németh, Zs. (2010). A vidékfejlesztés új irányjai. *A falu*. 25(4), 5–8.
- Valkó, G. (2017). *A fenntartható mezőgazdaság indikátorrendszerének kialakítása az Európai Unió tagországaira vonatkozóan*. KSH.
- Wachtler, I., Szűcs, I. és Deme, P. (2007). A vidékfejlesztés célkitűzései, stratégiája és harmonizálása az Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terv elképzeléseivel. AVA Nemzetközi Tudományos Konferencia, Debrecen, 1–12. p. (CD lemezen.)

THE FUTURE OF THE HUNGARIAN COUNTRYSIDE, THE HUNGARIAN VILLAGE?

By: Magda, Sándor – Bujdosó, Zoltán – Szűcs, Csaba – Holló, Ervin

**Keyword: countryside, economy, employment, villages, development goal, support
JEL: R11**

Hungary's accession to the European Union was of strategic importance in all respects. Exploiting the opportunities created by accession and developing the rural economy are serious challenges today.

The related literature writes about the appreciation of rural society and rural areas. However, the situation in the countryside is in a severe crisis in many areas. Due to the different endowments and opportunities of the regions, the development of each rural area is significantly different. Thus, the equal opportunities are severely damaged.

The countryside has economic, ecological and social, cultural functions. This means managing natural resources wisely, protecting the living and non-living environment, preserving the potentials of biodiversity and giving rural communities a role, as well as studying and preserving folk values that are only known in the countryside.

If we want development, the economic foundations need to be strengthened. Rural development is a complex activity, the success of which depends largely on political ideas. Villages can be significantly different, as we can talk about areas with:

- farmsteads,
- small villages,
- high Roma population.

There is no progress in lagging areas without creating jobs and increasing employment. The path to social inclusion leads through school and work. But there is no work if there is not at least a minimum level of education, which requires parents to comply with the Compulsory Education Act. The most effective type of institution is a small family school.

In many cases, community service helps, but only people whose children go to school should be given such an opportunity. In addition to work, public workers should complete at least primary education in order to become suitable for training tailored to need and progression. Differentiated training is required depending on the village type.

The development of population-retaining ability is of paramount importance. It takes time to create the most important economic and social conditions, housing and employment need to be resolved, and creating the conditions for a quality of life can help people stay.

It is a novel idea to restart production in the village gardens with the help and organization of MATE's Gyöngyös Farm.

The problems in the countryside are serious, but the difficulties in the rural areas can be remedied. However, the solution requires a very complex series of actions from the government, the municipalities and the residents themselves. Success depends on creating the livability of settlements. Agricultural activity, well organized, can solve the employment of many people. Therefore, we try to assess the activities of the villages near Gyöngyös, to explore the best opportunities and to give advice on the desired activities.

The situation in the countryside has been the research topic of our volunteer research group for more than a decade, in 2016 we conducted research on a topic similar to our currently planned research. The research was organized by Magda S. - Marselek S. with the participation of local governments. The title of the research was "Joint development

concept of Abasár, Karácsond, Ludas and Vécs”. This research was linked to a series of lectures that were extremely successful with a significant number of participants. This 250-page document can lay the foundation for the successful implementation of our current extensive research activity.

There is a need for change, in many cases, to increase the proportion of fruit and vegetable production, to expand irrigated areas, and to use resources sustainably. In addition to improving efficiency and competitiveness, population retention and environmental and landscape protection should also be considered important objectives.

In the course of the 2016 research, we determined the proposed agricultural production of each village on the basis of detailed data and surveys. In the case of our new research, the database is constantly expanded, so in our opinion, we can draw serious conclusions based on the database. In the current phase of our research, we have formulated the hypotheses as a proposal.